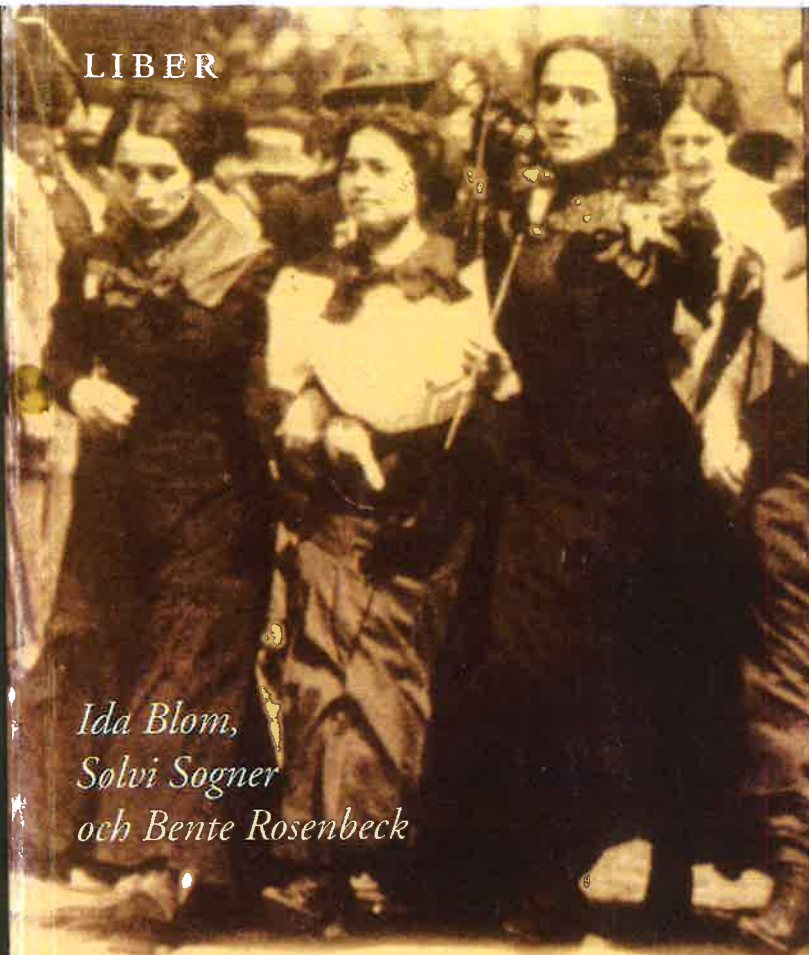

LIBER

*Ida Blom,
Sølvi Sogner
och Bente Rosenbeck*

Kvinnor i västvärlden från renässans till nutid

– renässans, reformation och revolution

Det här är en bok om kvinnornas historia i väst, med tyngdpunkt på Europa, från renässansen till idag. Under dessa 500 år har samhället utvecklats på ett sätt som i grunden förändrat människors liv. Denna totala omvälvning av samhället – politiskt, ekonomiskt, socialt och kulturellt – uppstod i Europa och spreds ut över världen.

Spelade kvinnor en annan roll än män när det gäller vilken riktning som utvecklingen tog? Medförde grundläggande förändringar av samhället samma sak för kvinnor som för män? Och hur skall vi förklara händelser där kön blev avgörande för följderna? Detta är centrala frågor som författarna till boken vill besvara.

Sølvi Sogner har skrivit första delen om Europa 1500–1750. Ida Blom och Bente Rosenbeck har skrivit andra delen om västvärlden från 1750 fram till våra dagar.

www.liber.se

Liber
en del av Wolters Kluwer

Best nr 47-05320-8
Tryck nr 47-05320-8-00

9 789147 053209

15. Industrisamhället växer fram Bente Rosenbeck

”Kvinnans plats”

De inhumana förhållandena på fabrikerna och för arbetarklassen som helhet väckte stor uppmärksamhet i samtiden. Välmenande socialister förfasade sig över det moraliska förfallet, och gav indirekt kvinnorna skulden för familjens upplösning. I *Die Lage der arbeitende Klasse in England* (Den engelska arbetarklassens levnadsvillkor) från 1844 behandlar Friedrich Engels (1820–1895) barn- och kvinnoarbetet och han skriver: ”Kvinnors lönearbete bryter ner familjen, ty när en gift kvinna tillbringar tolv till tretton timmar varje dag på fabriken, och hennes man arbetar lika mycket, hur går det då för barnen?”

Marx höll med Engels om att barn- och kvinnoarbetet medförde ett moraliskt förfall. Konsekvenserna av mödrarnas lönearbete blev att barnen lämnades vind för våg och dessutom, menade han ”skedde det onaturliga att mödrarna blev främmande för sina egna barn”. Och han citerar en fabriksinspektör vid namn Baker, som också var läkare, och som i en officiell rapport hävdade att ”det skulle vara en välsignelse för Englands fabriksträlar om det infördes förbud mot att gifta kvinnor med familj tog anställning på en textilfabrik”.

Arbetet på fabriker och industrier var organiserat på ett sätt som var i det närmaste oförenligt med familjeliv och kvinnans uppgifter som mor. Reaktionen på dessa förhållanden blev emellertid inte att det ställdes krav på att arbetsplatserna skulle förbättras, utan istället ofta oro över eller direkt motstånd mot att kvinnor arbetade inom industrin. Industrins reformatorer hade en bestämd kvinnosyn och den var att kvinnans plats var i hemmet.

De första arbetarskyddslagarna var särskilt inriktade på barn- och kvinnoarbete och handlade främst om arbetstidsförkortning. Åren 1802, 1833 och 1847 stiftades nya lagar inom detta område. Men lagstiftningen skulle visa sig vara ett tveeggat svärd. Den bidrog till att förkorta arbetsdagen för kvinnor och barn och gjorde det lättare för barn att få gå i skola. Men förbättrade den egentligen kvinnornas situation? Att kvinnor till skillnad från män behövde skyddas på arbetsmarknaden påverkade inställningen till kvinnors lönearbete utanför hemmet. Det skapade ett motstånd mot att kvinnor skulle arbeta och det i sin tur ledde till krav på att manliga arbetare skulle få en lön som kunde försörja en familj. Redan på 1820- och 1830-talet lade skraddare och vävare fram förslag om en ”familjelön”. Socialisterna föreslog också förbud mot kvinnoarbete, och det fanns tillräckligt många sociala argument för att kunna rättfärdiga

åsikten att kvinnor borde utestängas från lönearbete, ty problemen var stora och reformatörerna ville lösa dem med restriktioner. Kvinnligt lönearbete stod i strid med det rådande kvinnoidealet: kvinnans plats var i hemmet. På denna punkt stämde arbetarklassens ideal överens med det nya medelklassideal som växte fram både i Europa och i USA. Medelklassen kände sig med tiden inte blott rik nog att investera kapital utan också rik nog att börja sätta sprätt på det. Kvinnorna och hemmet fick därmed en ny funktion, nämligen som konsument av och symboler för affärsmännens och kapitalisternas rikedomar – skickligt vägleda av de etikettböcker som florerade vid denna tid.

”Lowells fabriksflickor”

Kära Harriet

1 september 1846,

Lowell, Massachusetts

Med en känsla som du kan föreställa dig bättre än jag kan beskriva den vill jag härmed meddela dig att jag återigen blivit en fabriksflicka; ja, ännu en gång fabriksflicka; nu sitter jag här igen i vindsrummet på Lowells pensionat mitt bland ett halvt dussin andra pratande och läsande flickor, och försöker få ro att skriva till dig ...

Det verkar som om en speciell ”Lowell-passion” hade drivit brevskrivaren H.E. Bach att frivilligt återvända till den fabrik där hon och Harriet varit arbetskamrater. Det verkar inte heller som om arbetet var särskilt betungande, det tycks ha funnits utrymme ”att trivas”, men ”Jag skulle gärna vilja vara tillsammans med dig här på Lowell igen, men jag skulle inte vilja att du lämnade ditt underbara hem på landet för att komma till en fabrik i spinnerskornas stora stad”. Harriets tankar upptogs tydligen av en lång, mörk man, medan H.E. Bach fick timmarna på fabriken att gå genom att drömma om rikedom; ”genom att drömma om att jag är rik och att maskinbullret är skramlet från mina vagnshjul”. Fast hon måste medge att det inte var lätt att glömma verkligheten omkring sig och sväva iväg långt ovan fabriken tak. Men, som hon betonade, hon var absolut inte olycklig.

I Amerika behöll man länge en negativ inställning till industrin. Begripligt nog hade man ingen lust att ”importera” de sociala problem

som England dragit på sig till följd av industrialiseringen. Det ansågs inte heller vara helt korrekt och anständigt att arbeta på fabrik. Lowells fabriker var ett exempel på att det gradvis blev möjligt för en anständig person att arbeta på fabrik utan att förlora omgivningens respekt. I New England blev det en mjuk övergång från spinning och vävning i hemmet till textilproduktion i fabrik. Fabrikssystemet infördes utan större dramatik under 1800-talets första decennier, när det på grund av kriget med England 1812–1814 blev nödvändigt för Amerika att göra sig oberoende av den europeiska industrin. Arbetskraften rekryterades bland New Englands ogifta bonddöttrar. Men eftersom arbete utanför hemmet uppfattades som ett hot mot hemmets ställning så måste rekryteringen av arbetare skötas med finesse. Grundaren av Lowells fabriker lyckades förena hemmens moraliska krav med behovet av unga flickor som arbetskraft till fabriken. Frances Cabot Lowell vädjade till de unga bonddöttrarna – och inte minst till deras föräldrar – med försäkringar om att döttrarna bland annat skulle lära sig disciplin och att arbeta hårt. Ett par år på fabriken skulle göra flickorna till bättre hustrur och mödrar.

Förutom att vädja till moralen inrättade Lowell pensionat för flickorna och betalade dem en förhållandevis hög lön, som kunde bidra till familjens inkomster och kanske till flickornas utstyrsel, eller till att göra det möjligt för en bror att studera vidare. På så sätt kunde flickorna behålla sitt goda namn och rykte inför omvärlden. Det fackliga arbetet i "spinnernornas stad" var livligt, flickorna gick inte med på vad som helst och strejkade när de fann det nödvändigt. På kvällarna gick de på kurser och vidareutbildning, och de blev ett kulturellt fenomen: "Lowells fabriksflickor" är en känd folkvisa som skrevs ca 1830.

Men Lowells fabriker fångade också industrialiseringen i ett nötskal, och speglade den process som ägde rum på många platser runtom i världen. De "goda" avsikterna kom snart i konflikt med vinstintressena, och arbetstiden blev längre, lönerna sänktes och kost och logi blev dyrare. Fabrikörerna slutade med att framhäva moraliska argument för att locka till sig unga flickor. Istället använde de sig i allt högre utsträckning av irländska immigranter och avskedade den gamla arbetskraften. Lowells fabriksflickor – som inte fann sig i vad som helst, som fick bra betalt för sitt arbete, som strejkade och protesterade, organiserade sig och skrev kulturhistoria – blev ett minne blott.

Kring mitten av 1800-talet utfördes merparten av fabriksarbetet i New England av kvinnliga invandrare, som var tvungna att acceptera låga löner